

- семантики / А. М. Эмирова // Проблемы зіставної семантики : Зб. наук. ст. – Вин. 7 / [відп. ред. М. П. Кочерган] – К. : ВЦ КНЛУ. – 2005. – С. 252–256.
15. Эмирова А. М. Русская фразеология в коммуникативном аспекте / А. М. Эмирова. – Ташкент : ФАН, 1988. – 86 с.
16. Cognitive Linguistics : Foundations, Scope, and Methodology / [ed. by T. Janssen and G. Redeker]. – Berlin ; N.Y. : Mouton de Gruyter. – 1999. – 270 p.
17. Rosh E. Cognitive representation of Semantic Categories / E. Rosh // Journal of Experimental Psychology. – 104. – 1975. – P. 27–48.

Akhtem Djelilov

THE PERSON'S COGNITIVE ACTIVITY IN THE CRIMEAN TATAR PHRASEOLOGY

The article deals with the modern theoretical views on problem of generally studying of phraseological layer in the Crimean Tatar language. It shows the ideographic analysis of phraseological units, based on person's cognitive processes in the Crimean Tatar language.

Key words: the Crimean Tatar language, phraseology of person's cognitive processes, semantic groups of phraseological units.

Заза Ю. Я.

(м. Львів, Україна)

АРАБСЬКА СИРІЙСЬКА СИТУАЦІЯ ПОЧАТКУ КОМУНІКАТИВНОГО КОНТАКТУ: ІДІОЕТНІЧНА СПЕЦИФІКА

У статті розглядаються регістрові характеристики арабської ситуації початку комунікативного контакту. Одиницею дослідження є ситуація зустрічі комунікантів, а матеріалом слугують сирійські сучасні художні фільми.

Ключові слова: регістр дискурсу, ситуативний контекст, конфігурація соціальних ролей мовців.

Культурні та соціальні обставини ситуації, за якої ми створюємо і отримуємо висловлення, впливають на поведінку мовців, як і знання й передбачення того, що може знати адресат. Ці фактори виносять нас за межі лінгвістики до інших сфер пошуку – свідомості, соціуму, фізичного світу, власне кажучи, до всього. Вивчення процесу реального спілкування неможливо без урахування позамовних факторів як ситуативних детермінант комунікативної поведінки мовців. Тому спробуємо представити модель ситуації початку комунікативного контакту, враховуючи екстралінгвістичні чинники.

Принцип залежності мовлення від екстралінгвістичних факторів, що

отримав резонанс серед мовознавців, був сформульований у «Тезах Празького лінгвістичного гуртка» (1928–1929 рр.) [4, 67–68]. Проте першим вплив екстралінгвістичних факторів на комунікацію показав Л. Якубинський, також про це питання йдеться й у роботах В. Волошинова, Г. Винокура, Б. Ларіна, хоча ці роботи значною мірою не вплинули на дослідницьку працю їх сучасників [4, 67]. Про **ситуативний контекст** як про природне оточення заявляли представники Лондонської школи – Бр. Маліновський та його послідовник Дж. Форс, стверджуючи, що будь-яке висловлення отримує смисл не в рамках своєї структури, а лише за відношенням цієї структури до суми ситуацій. [3, 32].

У дослідженні комунікації як соціально обумовленої діяльності ситуація займає важливе місце, оскільки із нею пов'язана ситуативна варіація комунікації. Прагмалінгвістика як теорія спілкування й система правил спілкування з передбачає вивчення основних параметрів комунікації, одним із яких є ситуативний контекст [5, 35; 7, 112; 8, 134; 9, 223]. Ситуація початку комунікативного контакту (ПКК) як ситуація зустрічі й привітання може розглядатися з різних позицій комунікативної та прагмалінгвістики: мовленнєвого етикету – привітання належить до контактовстановлювальних засобів, які традиційно маркують зустріч мовців, тобто є маркерами етикетної ситуації початку комунікативного контакту; теорії мовленнєвих жанрів – привітання належить до фатичних мовленнєвих жанрів з високою мірою стандартизації; теорії мовленнєвих актів – привітання є експресивним етикетним мовленнєвим актом. Відкритою залишається проблема виділення критеріїв рамок привітання як фатичного мовленнєвого жанру або мовленнєвого акту та його переходу в інформативну частину дискурсу.

У ситуації зустрічі комунікантів функцію встановлення контакту, окрім привітальних формул, мають й інші вербалізатори, які за умов іншого прагматичного контексту втрачають своє прагматичне значення контактовстановлюваних засобів. Ситуативний контекст зустрічі комунікантів – це релевантний фактор, здатний актуалізувати контактовстановлювальну функцію висловлень, що не містять привітальних формул як маркерів привітання. Особливість ситуації ПКК полягає у відсутності попереднього лінгвістичного контексту, а, отже, мовці «привітанням» вважають навіть ті ситуації ПКК, у яких привітальні репліки відсутні або замінюються іншими засобами. Розпочинаючи контакт, мовець може переслідувати різні цілі: обмін певною інформацією, вираження свого ставлення до дійсності й до співбесідника, вираження бажань, емоцій тощо. Спробуємо на матеріалі сучасних арабських художніх фільмів виділити реєстрові характеристики (конфігурацію соціальних ролей мовців, тематичну сферу, мовний код) ситуації початку комунікативного контакту. Ми виділили 130 арабських ситуацій ПКК, опрацювавши 2 сирійські серіали. Зауважимо, що кодом спілкування є сирійський діалект, який ми подаємо у вигляді транскрипції.

Ситуація ПКК№1А: вдома у дитячій кімнаті:

1. Адресант – старший брат (20–25 років): *Sū ḥabībātī, ballastī durūsak?* – *Що, люба, закінчила уроки?*
2. Адресат – молодша сестра (12–15 років): *Uallah ad-durūs kānat sahla! Kīf ta pagāhat – ta bi'arīf?* – *Йй-Богу, уроки такі легкі були. Як я не змогла – сама не розумію!*

(‘ABNA’U L-QAHR)

комунікативна мета: фатична – встановлення контакту; **тип ситуації:** неофіційна; **дистанція:** персональна; **конфігурація соціальних ролей мовців, тип спілкування:** асиметричне (Старший-Молодший за віком, статусом), наявна гендерна опозиція; **тип спілкування:** брат-сестра; **тема:** фатична Я+Ти-тема – уроки сестри.

Узагальнений комунікативний смисл ситуації ПКК №1А: комунікативний ініціатор-Старший починає розмову фатичним питанням, що має продемонструвати інтерес, турботу до молодшої сестри; це питання не передбачає інформативної відповіді. Адресат, у свою чергу, сприйняла акціальну репліку брата як запит інформації. Актуалізованим для адресата є попередній ситуативний контекст – невдача у школі, тому відповіддю на фатичне питання брата було виправдовування. Привітальні репліки відсутні, що не створює конфліктної ситуації.

Ситуація ПКК№2А: вдома, син повернувся після гулянки з друзями:

1. Адресант – син (17–20 років): – *Marḥaban tātā!* – *Привіт, мамо!*
2. Адресат – його мати (40–45 років): – *Мовчить*
1. *'Anti kifak?* – *Ти як?*
2. *Kīfni?! Ulū ma bi yaqul! tatrūk al-bayt yaūtaūn ua tatrūkna ilḥalnā?!Як я?! Шмаркачу, ну це просто неможливо!* – *чкурнув собі на два дні і лишив нас самих!*

1. *Līs yaūtaūn? Sū sār?* – *Чому два дні? Щось сталося?*

(‘ABNA’U L-QAHR)

комунікативна мета: фатична – встановлення контакту, з'ясування стосунків; **тип ситуації:** неофіційна; **дистанція:** персональна; **конфігурація соціальних ролей мовців, тип спілкування:** асиметричне (Молодший-Старший за віком, статусом), наявна гендерна опозиція; **тип спілкування:** син-мати; **тема:** Ти-тема – дводенна відсутність сина вдома.

Узагальнений комунікативний смисл ситуації ПКК №2А: як і у ситуації ПКК№1А, атмосфера і тональність спілкування для двох мовців є різною: мати (адресат) сприймає ситуацію як конфронтативну, адже на фатичне питання – замітник привітальної формули її реакцією був конфронтативний мовленнєвий акт докору та звинувачення, реакцією на який було виправдання. Цілком очевидно, що такий початок спілкування розгорнеться у мовленнєвий жанр сварки.

Ситуації ПКК№1А та №2А ілюструють цікаву тенденцію невідповідності семантичного та прагматичного значення привітальних формул. Ця тенденція

є частотною у реальному, невимушеному спілкуванні, коли привітальні формули є або зайвими, або недоречними, такими, що не сприймаються адресатом або сприймаються як образа. У ситуації ПКК№1А адресат сприйняла фатичне висловлення як інформативне, а у ситуації ПКК №2А адресат перекодувала заміник привітальної формули як образу. Зауважимо, що в обох ситуаціях причиною такого феномену є, на нашу думку, **невідповідність привітальних формул прагматичному контексту ситуації.**

Ситуація ПКК№3А: старша сестра на балконі, молодша бавиться у дворі:

1. Адресант – старша сестра (20–25 років): – *Yā Nadiya! Tal'atī 'al-bayt tataḡaddī!* – *Надю, ходи обідати!*

2. Адресат – молодша сестра (12–14 років): – *Uallah? 'anā issī mā qu'auanat!* – *Справді? Але я ще не голодна!*

1. *Yūllah yūllah yūllah!* – *Бігом! Бігом! Бігом!*

(‘ABNA’U L-QAIR)

комунікативна мета: фатична – апеллятивна, встановлення контакту; **тип ситуації:** неофіційна; **дистанція:** персональна; **конфігурація соціальних ролей мовців, тип спілкування:** асиметричне (Старший-Молодший за віком, статусом);

тип спілкування: старша сестра-молодша сестра; **тема:** Ти-тема – час обідати;

Узагальнений комунікативний смисл ситуації ПКК №3А: конфігурація соціальних ролей мовців, а саме вікова нерівність між сестрами є причиною асиметрії спілкування: адресант уживає характерні для ролі Старшого директивний мовленнєвий акт, Молодший виражає незгоду за допомогою непрямого акту сумніву, проте Старший мовець ігнорує реакцію. Комунікативне лідерство належить Старшому мовцю. Атмосфера спілкування змінюється від нейтральної до напруженої.

Як бачимо, комунікативний смисл привітальних формул є складнішим, ніж встановлення кооперативного спілкування: за умов невідповідності ситуації й конфігурації соціальних ролей мовців привітальні формули та їх замітники можуть отримувати додаткові апостеріорні смисли і навіть спричинити подальше конфронтативне спілкування.

Отже, ситуативний контекст й конфігурація соціальних ролей мовців є важливими складовими ситуації початку комунікативного контакту, що зумовлюють вербальну й невербальну складову комунікативної поведінки мовців, стратегії і засоби встановлення комунікативного контакту, тематичну сферу.

1. *Баландіна Н. Ф.* Функції і значення чеських прагматичних кліше у комунікативному контексті / Н. Ф. Баландіна. – К. : АСМІ, 2002. – 332 с.
2. *Бацевич Ф. С.* Лінгвістична генологія: проблеми і перспективи / Ф. С. Бацевич. – Львів : ПАІС, 2005. – 264 с.

3. Колшанский Г. В. Контекстная семантика / Г. В. Колшанский. – М. : Наука, 1980. – 140 с.
4. Национально-культурная специфика речевого поведения / [под ред. А. А. Леонтьева, Ю. А. Сорокина, Е. Ф. Тарасова]. – М. : Наука, 1977. – 352 с.
5. Brown P., Fraser C. Speech as a marker of situation / P. Brown, C. Fraser // Social Markers in Speech. – Cambridge University Press, 1979. – P. 33–62.
6. Cook G. Discourse / G. Cook. – Oxford : Oxford University Press, 1989. – 168 p.
7. Fishman J. A. The sociology of language. An interdisciplinary social science approach to language in society / J. A. Fishman. – Rowley, Mass. : Newbury House Publishers, 1972. – 250 p.
8. Lasswell H. Language of politics; studies in quantitative semantics / [by Harold D. Lasswell, Nathan Leites and associates]. – Rev. ed. – Cambridge, Mass. : M.I.T. Press, 1965. – vii + 398 p.
9. Steger H. Shprachverhalten-Shprachsystem-Shprachnorm / H. Steger // Ansätze zur soziolinguistischen Theorienbildung. H. Steger (Hrsg.). – Darmstadt, 1982. – S. 353–372.

Julia Zaza

ARABIAN SIRIAN SITUATION OF THE COMMUNICATIVE CONTACT'S BEGINNING: IDIOETHNIC PARTICULARITY

The article traces some register peculiarities of Arabic greetings. The material of investigation is selected from Syrian modern films.

Key words: register of discourse, situation context, configuration of the social roles, asymmetric communication, action, reaction.

Ігошина Ж. Б.

(м. Одеса, Україна)

ВПЛИВ ПРОЦЕСІВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА БЛИЗЬКОМУ СХОДІ НА АРАБСЬКУ КУЛЬТУРНУ САМОІДЕНТИЧНІСТЬ

Стаття присвячена проблематиці збереження арабської культурної самоідентичності в умовах процесів глобалізації на Близькому Сході. В статті висвітлюються такі аспекти, як: арабський погляд на процеси глобалізації на Близькому Сході; проблема збереження релігійно-культурної самоідентичності в умовах глобалізаційних змін; арабські ініціативи щодо діалогу цивілізацій в рамках міжнародної організації ALECSO.

Ключові слова: Близький Схід, глобалізація, культурна самоідентичність, діалог цивілізацій, арабський світ.

В останні роки дослідження глобалізаційних процесів займає одну з